

lenül megjelölő kifejezésekre vetett ki az irodalom. Semmi sem idegen tőle, ami a nyelvhez tartozik – mondhatnánk.

Az *éjszaka minden megnő* talányos, nem könnyen hozzáférhető mű az olvasó számára. Egyik vetületében: intellektuális kaland, játékos ötletek tarka tűzijátékával fűerezve – lebilincselő, izgalmas olvasmány. Hiszen az író betartja a sci-fi könyvek egyik szabályát: mindvégig bizonytalanságban tartja az olvasót a végkifejlet felől: izgulhatunk, mi lesz Archieval, mi lesz az emberiséggel? Még Archie családjának történetét is elegánsan lekerekíti, ironikus távolságtartással, melyben nem kis szerepet játszik az angol morált kipellengérező látásmód. De persze el is lehet szakadni ettől a felszíni rétegtől s belemerülni a szöveg mögöttes filozófiájába, a parabola bölcséleti jelentésére ügyelve, s némi riadtsággal vegyes borzongással követni az író elszánt pesszimizmusának következetes útjain. Utószavában Határ Győző „hazug, szeretetlen regénynek”, „hazugsággyűjteménynek” nevezi művét – természetesen nem csekély iróniával –, „melynek ridegsége taszít, szembevágott pimaszsága felháborít, szeretetlensége irritál”. S valóban igaza van: ösztöneinkbe beépült az az „Egyszakaszos filozófia”, amely igaznak tartja, ami hasznos, kellemes, behízélgő, egyszerű, szo-

rongásainkat távol tartja – hogy csak néhányat soroljunk fel abból a hosszú lajstromból, melynek számozása az ábécé összes betűit kimeríti. Az író mindenekelőtt azt az „igazságot” cáfolja, hogy a „multiverzumot szeretet tölti el”. A világot éppen nem a szeretet, hanem a mindenre kiterjedő, a természetet és az egész létezést átható közöny, az „özön közöny” tartja mozgásban. Az *Archie Dumbar-tonban* a lét értelmetlensége mellett az emberi civilizáció, a technika és a társadalom jelenségei is riasztó színben jelennek meg; az elgépiesedés, az üzletszerűség és a testi élvezetek hajszolása jellemzi a regény holt, statikus jelenségvilágát. Ám a lét nem szakadhat meg, bármennyire értelmetlen és gonoszsággal telített legyen is; a folytatást Archie áldozata biztosítja. „Minden, ami volt, újra volt; és a Nagy Ugyanaz újra ugyanúgy volt, ugyanaz az ugyanaz.”

Az író filozófiáját az olvasó vesse vagy fogadja el, nem vonhatja ki magát a könyv hatása alól. S a szembenézés, a dolgok „sötét oldalát” feltérképező intellektuális szenvedéllyel való azonosulás csak hasznára válhat a gondolkodó olvasónak; ha másért nem, hogy megterve a kalandból, még jobban élvezze a „napos oldal” előnyeit.

Erdődy Edit

Történelem-néprajz

Székely György: VII. Gergely

Hildebrand-Gergely egyaránt foglalkoztatja az írókat és a történészeket. De míg az előbbieket a múlt tényeinek előadásánál jogot formálhatnak a szabadságra, addig az utóbbiakat a fennmaradt források a múlt tárgyilagos kutatására kötelezik. Módszert viszont a történész is szabadon választhat, s a történelem egyes összetevőinek a hangsúlyozása is rajta áll. A forrásokra és kitűnő művekre támaszkodó szerző egyszerre mutatja be a kort és a főhőst, az előbbi javára. A primátus kérdését elsősorban „a pápai hatalom fölényéért” folytatott küzdelemként; a papi nőtlenséget politikai programként tárgyalja, jöllehet a teológia-, illetve lelkeségtörténeti megközelítés árnyaltabb kép megrajzolását tette volna lehetővé. A könyv elmélyült olvasása arra ösztönöz, hogy Szent

VII. Gergely pápát a forrásokból és más művek alapján is jobban megismerjük. (*Akadémiai Kiadó*)

Bucsay Mihály: A protestantizmus története Magyarországon (1521–1945)

A neves protestáns egyháztörténész könyve előbb németül jelent meg, most végre magyarul is kézbe veheti az olvasó. A világosan tagolt, arányos felépítésű könyv kitűnő összefoglalást ad a hitújítástól egészen napjainkig (az utolsó, „Kitekintés” c. fejezet a tagnapot s mátt összegzi). A szerző nagy gondot fordít a protestáns egyházak belső életének, teológiai, irodalmi tevékenységének a bemutatására, de nem feledkezik meg az átelleni oldalon állók közül pl. Pázmányról sem. Egy kérdés: a törököknek a hitújítással kapcsolatos magatar-

tását mélyebb okok nélkül a kíváncsiság, tolerancia ihlette volna? Egy megjegyzés: az erőszak rekatolizáció tény, de a vallásháborúkhoz vezető korban az erőszak mindenütt jelen volt. A könyv nagyban segít, hogy a történelmen keresztül magát a protestantizmust is jobban megismerjük. (*Gondolat*)

Barlay Ö. Szabolcs: Romon virág (Fejezetek a Mohács utáni reneszánszról)

A művelődéstörténeti kutatásairól ismert szerző a XVI. századi hazai műveltségi állapotokat mutatja be, a könyv ajánlószövegének többször is ismétlődő szavával élve: újszerűen. A szerző régebben Padova XVI. századi szellemi életét tanulmányozta; padovai, velencei, vatikáni könyvtárakban végzett kutatásokat. Eredményei mind jelen vannak könyvében s Itália folyamatos hazai hatását bizonyítják. Akár Szapolyai János, Izabella, Báthory István vagy Batthyány Boldizsár alakját rajzolja meg, újat mond. A reneszánszkutatás komplex módszere segítségével készült mű az építészet és a zene területére is kitér, s európai távlat felé nyit, ami itt elsősorban itáliai távlat. A szerző tudományos műveknél szokatlanul lendületes stílusban tesz föl kérdéseket, s válaszolja meg azokat a lehetőségek adta határokon belül. Írása figyelmeztetés: erről a korról is lehet majd többet, biztosabban tudni. (*Gondolat*)

Bél Mátyás: Buda visszavívásáról – fordította Déri Balázs

A Budavár visszavívásának 300. évfordulójára megjelent könyvek között rangos helyet foglal el ez a kis mű, amely a XVIII. századi polihisztor író Notitia Hungariae... című művének egyik fejezete. Igaz, a szerző fél évszázaddal később írta meg a győztes ostrom történetét, de a történeti hűségre való törekvése miatt ma is méltán számíthat érdeklődésre. A kiváló fordítást – a hadtörténetészek öröme – glosszárrium egészíti ki. (*Zrínyi Kiadó*)

Julianus barát és Napkelet fölfedezése – Válogatta, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Györffy György, fordította Györffy György és Gy. Ruitz Izabella.

Julianus halálos betegen visszatért rendtársa, Ottó útmutatásai alapján indult el 1235-ben első útjára. A következő két évtized Napkelet (Belső-Ázsia) fölfedezésével telik el, s ebben a két vezető kolduló rendé a fűszerep. A könyv remek bevezetése után, amely a politikai cé-

lok mellett hangsúlyozza az igazi motívumot, a hittérítést is, Julianus két útjáról készült jelentés következik hasonló jellegű és tartalmú dokumentumok kíséretében. A kötetet Rubruk Willelmus ferences barát terjedelmes útleírása zárja. Bár a könyv szélesebb olvasóréteg számára készült, mégsem tesz olyan engedményt, ami értékét csökkentené.

Theophilus Presbyter: A különféle művéségekről – fordította Takács Vilmos

A középkor műszaki irodalmának legjelentősebb művéről idáig csak szemelvények jelentek meg, most végre teljes terjedelmében hozzáférhetővé vált. A szerző személye illendő homályba burkolódik. A kutatók legáltalánosabban elfogadott véleménye szerint azonos Rogerus helmarshauseni bencés szerzetes fémművessel, aki 1110–1140 között a kódexek díszítésétől a harangöntésig, az üvegyártástól a festékek titkán át az orgonakészítésig mindazt a tudnivalót pergamenre vetette, amit a szerzetesi műhelyek tapasztalatai főlhalmoztak. A kézművéség teológiája sem maradt ki írásából, s ez a műszaki titkokhoz képest mérhetetlenül többet villant föl – amiről Babits is írt: „Hallottunk ájtatos, régi faragókat, / kik mindent egyforma türelemmel róttak, / nem törődve, ki mit lát belőle s mit nem: / tudva, hogy mindent lát gazdájuk, az Isten.” A könyv sikere láttán óhatatlanul is fölmerül a kérdés: a középkornak miért csak az anyagi kultúrája vált ki ekkora érdeklődést, szellemi, lelki kultúrája miért marad ismeretlen továbbra is? (*Műszaki Könyvkiadó*)

George Zarnecki: Kolostorok, szerzetesek, barátok

A könyv válogatott bibliográfiája után függeléként a kiadó egyetlen magyar nyelven megjelent művet sem említ. Jóllehet *Duby: A katedrálisok kora* és még néhány társa ide kívánkozna, mégis jellemző a helyzet. Az olvasók az elmúlt évtizedek folyamán kevés magyar nyelven megjelent könyvből ismerhették meg hitelesen a középkor keresztény kultúráját, melynek hordozója a szerzetesség volt. Ezért még jelentősebb az angol szerző rövidre fogott, képekkel gazdagon illusztrált írása, amely a szerzetesség építészeti és képzőművészeti tevékenységét nem történelmi–szellemi–lelki összefüggéseiből kiszakítva mutatja be, hanem éppen ellenkezőleg: minderről a szerzetesség kialakulásán, térhódításán és reformmozgalmain keresztül ad kiváló összefoglalást. (*Corvina*)

A Müncheneri Kódex (1466) négy evangéliuma – Décsy Gyula olvasata alapján a szöveget sajtó alá rendezte és a szótári részt készítette Szabó T. Adám

Árpádházi Szent Margit *hivatalos* legendájában olvasható, hogy a királylány „a szenvedés történetét anyanyelven olvastatta föl magának”, sőt van olyan dominikánus szerzetes, aki ekkortájt (XIII. sz. vége) teljes magyar Szentírásról tudósít. Az előzetesen már meglévő nemzeti nyelvű fordítások semmit sem vonnak le a két szerémi pap, Pécsi Tamás és Újlaki Bálint érdemeiből, akik 1416 után a Biblia jelentős részeit átültették magyarra. Az 1466-ban másolt Müncheneri Kódex a négy Evangéliumot őrizte meg. A nem betűhű átírás – bár követi az egykori kiejtést – mégis lehetővé teszi, hogy a becses nyelvemléket a szakértőkön túl minden érdeklődő élvezettel olvassa. Elég felülni a nyolc boldogságnál, és meggyőződhetünk: a nemzeti nyelvű bibliafordítás ha nem is máig, de legalább tegnapig egységes, élő, eleven folyamat, amelyben az elődöktől áthagyományozott örökség megbecsülésre talált. (*Európa*)

Minden Idők Bibliája

A Beauchesne Kiadó monumentális vállalkozása, a Minden Idők Bibliája sorozat két újabb kötete látott napvilágot 1985 őszén (az előzőkről lásd Vigilia, 1986. 2. 153–154.). Jacques Fontaine és Charles Pietri a szerkesztői „Az antik latin világ és a Biblia” című 672 oldalas, 25 tanulmányt tartalmazó könyvnek. Avatottabb szerkesztőket nem is lehetett volna találni. Mindketten a Sorbonne professzorai. J. Fontaine H.–I. Marrou tanítványa és szellemi örököse, Ch. Pietri a Roma christiana című irásában a római egyház helyzetét vizsgálja 311–440 között. Róma és a Biblia találkozása meghatározó esemény a nyugati civilizáció születésénél. A zsidó hagyomány és a keresztény „újdomság”, a két testamentum új képet adott az emberről és történetéről. E kettős biblikus hagyomány kerül kapcsolatba a római géniusszal, ami a harmadik századtól kezdve életeszmékben, irodalmi, művészi, liturgikus kifejezésformákban jelenkezik. Ezt az örökséget négy nagyobb egység tárja föl. „A Könyv megérkezése Nyugatra” elsősorban a fordítások problémáját tárgyalja. „A Biblia és a közösségek élete” a liturgiától az epigráfián, ikonográfián keresztül a katekézisig és a zsinatokig vizsgálja a Könyv hatását. „A különböző keresztény életstílusok biblikus inspirációja” az isteni szó-üzenet megélését mutatja be. „A Biblia az irodalmi és szellemi életben” pedig a

legkiemelkedőbb személyiségek és területek tárgyában ad biztos eligazítást. A sorozat nem lenne teljes, ha az elmúlt két évszázad kima-radna, hiszen katolikusok és protestánsok, ha eltérő ritmusban is, de egyre növekvő érdeklődéssel fordulnak a Biblia felé. A nyugati kultúra továbbra is tudatában van a Könyv jelenlétének. A sorozatot befejező „A kortárs világ és a Biblia című kötet (540 oldal, 20 tanulmány) két szerkesztője (Claude Savart és Jean-Noel Aletti) ezt bizonyítja az első részben, melynek összefoglaló sime: „A Biblia és a keresztény élet”. A második rész: „Az exegézis története” a XIX. század óta bekövetkezett tudományos és szemléletbeli változással foglalkozik.

„Mert ezt Isten hagyta” – Tanulmányok a népi vallásosság köréből – Szerk. Tüskés Gábor

A tanulmánykötet Bálint Sándor, a szakrális néprajz immár hét éve elhunyt kutatója előtt tisztelgő. A „középkor, forrásvidékek, tájak, jelen” fejezetcímek hivatottak tagolni s egységbe foglalni azt a húsz tanulmányt, amelyhez tudománytörténeti áttekintés ad bevezetést. Művészettörténettel a zenetörténetig részterületek sokasága mutatja, hogy Bálint Sándor életműve mennyi indítást, ihletést rejt magában. S ez az életmű egyszersmind figyelmeztet, hogy a teológiatörténet és egyéb rész tudományok ismerete a szakrális néprajz művelésénél nélkülözhetetlen. Ezért meglepő ebben a kötetben olyat olvasni (igaz, csak a jegyzetek között), hogy: „a keresztelés a III. századtól ördögűző szertartás”. Ez is arra figyelmeztet, még *van mű tanulni* Bálint Sándortól. (*Magvető*)

Vasas Samu–Salamon Anikó: Kalotaszegi ünnepek

Ez a könyv is odakivánczik Bálint Sándor ünnepeket tárgyaló művei mellé. A főként népművészetéről ismert, 41 falut magában foglaló tájegység gazdag néphagyományát a közelmúlt jelenével együtt ismerjük meg. Az első rész az ünnepi szokások leírását, a második a szövegeket és a dallamokat tartalmazza. A könyv annál is érdekesebb, mert a vidék két falu kivételével református, s így a középkori hagyományok az újkorban sajátos változáson mentek át. A feltárt gazdag hagyományvilág megérdemli, hogy a keresztény ünnepek eredetének vizsgálatához se népszerűsítő, hanem *szakirodalmat* használjanak a szerzők, akiknek munkáját méltán illeti meg dicséret. (*Gondolat*)

Török József